

PROGRAMY NAUCZANIA

KULTURA W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

stan obecny – programy nauczania
– pomoce dydaktyczne

METODYKA NAUCZANIA

UNIVERSITAS

JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

KULTURA
W NAUCZANIU
JĘZYKA POLSKIEGO
JAKO OBCEGO

METODYKA NAUCZANIA

JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

SERIA POD REDAKCJĄ
Władysława T. Miodunki

1

INSTYTUT STUDIÓW POLONIJNYCH I ETNICZNYCH
UNIwersytetu Jagiellońskiego

KULTURA
W NAUCZANIU
JĘZYKA POLSKIEGO
JAKO OBCEGO

stan obecny – programy nauczania
– pomoce dydaktyczne

POD REDAKCJĄ
Władysława T. Miodunki

© Copyright by Towarzystwo Autorów i Wydawców
Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2009, wyd. II

ISBN 978-83-242-1098-5

TAiWPN UNIVERSITAS

Redaktor

Wanda Lohman

Projekt okładki i stron tytułowych

Sepielak

Skład i opracowanie graficzne tekstu

Miroslaw Krzyszkowski

SPIS TREŚCI

WSTĘP 7

KULTURA W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO: JAK BYŁO?

W.T. Miodunka

Czy kultura była traktowana po macoszemu w nauczaniu języka polskiego jako obcego? Rozważania na marginesie książki Anny Burzyńskiej 13

M. Jelonkiewicz

Wiedza o Polsce jako element nauczania cudzoziemców języka polskiego. Przegląd wybranych materiałów dydaktycznych i pomocniczych 37

U. Dobesz

Uwagi o nauczaniu i testowaniu wiedzy o kulturze 53

KULTURA W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO: JAK BYĆ MOGŁO?

P.E. Gębal

Realizowalność w nauczaniu języka niemieckiego 69

KULTURA W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO: JAK BYĆ POWINNO?

W.T. Miodunka

Kompetencja socjokulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Zarys programu nauczania 97

A.B. Burzyńska i U. Dobesz

Inwentarz tematyczny i funkcjonalno-pojęciowy do nauczania języka polskiego jako obcego w aspekcie kulturowym 119

P.E. Gębal

Program nauczania cudzoziemców realiów polskich 129

KULTURA W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO:
JAK BĘDZIE?

G. Zarzycka

Mały leksykon kultury polskiej dla cudzoziemców. Opis koncepcji 151

G. Zarzycka i M. Jelonkiewicz

Indeks haseł do Małego leksykonu kultury polskiej dla cudzoziemców. 161

Wstęp

Prace, prezentowane w tomie *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, stanowią pokłosie seminarium *Język a kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, prowadzonego w drugim semestrze roku akademickiego 2002/2003 (od lutego do czerwca 2003 r.) przez piszącego te słowa. W seminarium, które odbywało się w Instytucie Studiów Polonijnych i Etnicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, udział wzięli – poza pracownikami Katedry Języka Polskiego jako Obcego UJ – zaproszeni goście z innych polskich uczelni: dr Anna Burzyńska i mgr Urszula Dobesz ze Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, mgr Przemysław E. Gębal z Kolegium Języka Niemieckiego Uniwersytetu Warszawskiego, mgr Mirosław Jelonkiewicz z Instytutu Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców „Polonicum” Uniwersytetu Warszawskiego i dr Grażyna Zarzycka ze Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego. To właśnie ich prace oraz prace prowadzącego seminarium zawiera niniejszy tom.

Można stwierdzić, że tom ten przynosi podsumowanie dyskusji toczonej w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu, to znaczy w latach 1992–2003 w związku z obecnością (lub nie) elementów kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Datę początkową wyznaczają dwie prace Wojciecha Jekiela i Cezarego Rowińskiego z Instytutu „Polonicum” Uniwersytetu Warszawskiego, opublikowane w tomie *Vademecum lektora języka polskiego* pod redakcją Bar-

bary Bartnickiej, Lidii Kacprzak i Ewy Rohozińskiej (UW, Warszawa 1992). Obie dotyczą obecności kultury polskiej w procesie nauczania języka polskiego jako obcego: praca W. Jekiela odnosi się do tej obecności na zajęciach językowych dla początkujących, praca C. Rowińskiego zaś – do wprowadzania wiedzy o kulturze polskiej na lektoratach dla studentów z poziomu średniego i zaawansowanego. Jak stwierdza pierwszy z Autorów, *zebrane ... wiadomości mają charakter praktyczny, to znaczy są owocem wieloletnich doświadczeń lektorów, którzy uczyli języka polskiego w Polsce i poza jej granicami*. Z tego punktu widzenia prace publikowane w niniejszym tomie różnią się od nich znacznie, gdyż odwołują się do pomocy dydaktycznych, uwzględniających elementy kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego, biorą pod uwagę przeprowadzone później badania P. Garncarka, G. Zarzyckiej, J. Rokickiego, A. Burzyńskiej i S. Schmidt, przyjmują wreszcie jako punkt odniesienia programy realioznawcze w nauczaniu języka niemieckiego jako obcego oraz standardy europejskie zaproponowane w tym zakresie przez *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* (Council of Europe – Wydawnictwa CODN, Warszawa 2003).

O różnicach, jakie zaszły w latach 1992–2003, najdobitniej świadczy jednak fakt, że w niniejszym tomie po raz pierwszy znalazły się trzy programy, których autorzy zaproponowali uwzględnianie w różnym zakresie obecności kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego: W.T. Miodunka przedstawił zarys programu nauczania kompetencji socjokulturowej w języku polskim; A. Burzyńska i U. Dobesz – inwentarz tematyczny i funkcjonalno-pojęciowy do nauczania języka polskiego jako obcego w aspekcie kulturowym, a P.E. Gębal – program nauczania cudzoziemców realiów polskich. Żeby podkreślić znaczenie tych programów, wystarczy przypomnieć, że jeszcze w 1997 roku Piotr Garncarek we wstępie do pracy *Świat języka polskiego oczami cudzoziemców* stwierdzał: *Nie stawiałem sobie natomiast wśród celów tej pracy pytania, czy możliwe jest określenie pewnego kulturowego minimum, niezbędnego w poprawnej (właściwej) prezentacji polskości. Z góry bowiem*

zakładam, że w przeciwieństwie do struktur językowych minimum takie nie istnieje.

Ze względu na obecność programów tom *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego* stanowi ważne uzupełnienie tomu *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny* pod redakcją W. Miodunki (UJ, Kraków 1992), który przynosił nowoczesne programy nauczania języka polskiego jako obcego: leksykalny, gramatyczno-syntaktyczny, intencjonalno-pojęciowy (funkcjonalny) i tematyczny. Dwa ostatnie wyraźnie odwoływały się do programów komunikacyjnych lansowanych od końca lat 70. przez Radę Europy. Podobnie postępują autorzy programów kulturowych, prezentowanych w niniejszym tomie, przywracając w ten sposób miejsce należne kulturze polskiej w nauczaniu języka polskiego jako obcego.

Kraków, grudzień 2003 r.

Władysław T. Miodunka

Oddając do druku tomik *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego* w grudniu 2003 r., wyrażaliśmy nadzieję na przywrócenie należnego miejsca kulturze w nauczaniu JPJO. Rzeczywiście, w ciągu prawie 5 lat od ukazania się tego tomu zainteresowanie kulturą znacznie wzrosło. Przede wszystkim dwa lata później ukazał się tom *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego* pod red. Ewy Lipińskiej i Anny Seretny, w którym znalazła się praca Przemysława E. Gębala *Realia i kultura w nauczaniu JPJO* [2006: 205–242], zawierająca program nauczania realiów i kultury zintegrowany z nauczaniem języka. Podstawą przygotowania programu stały się badania oczekiwań cudzoziemców na temat uwzględniania polskich realiów i kultury na poszczególnych poziomach nauczania, a także standardy europejskie zawarte w *Europejskim systemie opisu kształcenia językowego* [2003], propozycje zawarte w polskich pracach poświęconych nauczaniu realiów i kultury, jak również założenia teoretyczne niemieckiej Landeskunde.

W tym samym roku ukazała się także monografia Piotra Garnarcarka *Przestrzeń kulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego* [UW, Warszawa 2006], podsumowująca z punktu widzenia kulturoznawstwa dyskusje i praktykę w tym względzie. *Treści kulturowe w procesie nauczania języka polskiego jako obcego są, co próbowaliśmy udowodnić, wszechobecne – napisał autor w zakończeniu książki. – Cechują się różnorodnością tematu i mnogością przejawów. Zamierzone lub nie, pojawiają się praktycznie w znakomitej większości opracowań podręcznikowych, materiałach uzupełniających, wyborach tekstów i ćwiczeniach. Ten stan rzeczy, przypominający nie do końca ukierunkowany strumień informacji, nie wydaje się podatny na systemowe zmiany* [2006: 205].

W 2008 roku w tomie *W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku* pod red. W.T. Miodunki i A. Seretny ukazały się dwie ważne prace: w pierwszej Bronisława Ligara zaproponowała zastosowanie koncepcji leksykultury francuskiego badacza Roberta Galissona do nauczania kompetencji kulturowej [2008: 51–61], w drugiej – Grażyna Zarzycka zaprezentowała pedagogikę zorientowaną na rozwój kompetencji i wrażliwości interkulturowej [2008: 63–77].

Trzy nowe propozycje na temat leksykultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego przyniesie tom *Nowa generacja w gлотodydaktyce polonistycznej* pod red. W.T. Miodunki [w druku]. Natomiast Przemysław E. Gębala przygotowuje książkę *Dydaktyka kultury języka polskiego jako obcego*, cały tom poświęcony teorii i praktyce nauczania realiów i kultury w języku polskim, który powinien się ukazać w 2010 roku.

Sięgnięcie do prac przygotowanych do druku w 2003 roku i porównanie ich z wymienionymi tu pracami pokaże, co i w jaki sposób zmienia się w nauczaniu kultury i polskich realiów, a co wciąż czeka na opracowanie.

Kraków, grudzień 2008 r.

Władysław T. Miodunka

KULTURA W NAUCZANIU
JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO:
Jak było?

Władysław T. Miodunka

Instytut Studiów Polonijnych i Etnicznych
Uniwersytet Jagielloński

Czy kultura była traktowana po macoszemu w nauczaniu języka polskiego jako obcego?

Rozważania na marginesie książki Anny Burzyńskiej

Mam nadzieję, że przedstawione w tej pracy przemyślenia, a zwłaszcza analizy wybranych podręczników do języka polskiego pod kątem obecności elementów wyrażających relację język a kultura, przyczynią się do powstania uwzględniających aspekt kulturowy opracowań programowych, a przede wszystkim wpłyną na jeszcze lepszą jakość procesu nauczania języka polskiego jako obcego – tymi słowy Anna Burzyńska kończy Wstęp (s. 8) do swej monografii, zatytułowanej „Jakże rad bym się nauczył polskiej mowy... O glottodydaktycznych aspektach relacji język a kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego” (2002). Jak widać, jej nadzieje nie są małe: chciałaby opracowań programowych uwzględniających nauczanie kultury powiązane z nauczaniem języka polskiego, oczekuje też wyższej jakości nauczania języka polskiego jako obcego. Co powoduje, że wiąże ona aż takie nadzieje z powstaniem i opublikowaniem swej pracy? I czy jej praca uzasadnia te nadzieje? Czy stanowi podstawę lub jakąś jej część do ich realizacji?

Zanim przejdziemy do bardziej szczegółowego omówienia i oceny pracy A. Burzyńskiej, przypomnijmy, że jej książka należy do grupy kilku prac, powstałych w latach 90. wieku XX i podejmujących problem nauczania cudzoziemców kultury polskiej. Na czele tej grupy znajduje się praca Piotra Garncarka *Świat języka polskiego oczami cudzoziemców* (1997), próbującego odpowiedzieć na pytanie, jak wygląda wiedza o kulturze polskiej u obcokrajowców uczących się języka polskiego. *Lektura ankiet pozwala na uzmysłowienie sobie* – stwierdza w *Podsumowaniu* autor – *jak bardzo różny stopień „wchodzenia” w naszą kulturę mają respondenci. (...) Obraz naszej kultury nie jest spójny i jednolity, bo i stopień zainteresowania, i motywacja są różne. Istnieje pewna „geografia” wiedzy. Nie jest jednak tak, że sąsiedzi wiedzą o nas więcej niż przedstawiciele innych krajów, czy kontynentów. Potwierdza się po raz kolejny fakt indywidualnego spojrzenia na polską kulturę* (P. Garncarek 1997: 128).

Kolejną monografią jest praca Grażyny Zarzyckiej *Dialog międzykulturowy. Teoria i opis komunikowania się cudzoziemców przyswajających język polski* (2000). Jej autorka wychodzi od dialogów prowadzonych po polsku przez obcokrajowców, ale zwraca uwagę, że za polską fasadą, za polskimi słowami kryją się elementy obcych kultur, które trzeba umieć dostrzec. Jeśli je zauważymy, zaczniemy mówić o *dialogu międzykulturowym*, ukrytym za dialogiem słownym. I zaczniemy stawiać takie pytania jak G. Zarzycka: *Jak przybywający do Polski cudzoziemcy odbierają nas – nieznanymi z ulicy, obserwatorów, nauczycieli? Jakie są warunki zaistnienia skutecznego dialogu z osobami, między którymi istnieje dystans kulturowy? Co powinniśmy zrozumieć, żeby taki dialog zaistniał?* (2000: 3).

Ostatnią z prac, które chcielibyśmy tu przywołać, jest niepublikowana rozprawa doktorska Sybille Schmidt *Kompetencja komunikacyjna Niemców w polskich aktach grzeczności językowej z uwzględnieniem form adresatywnych. Perspektywa glottodydaktyczna*, napisana pod opieką prof. Elżbiety Sękowskiej, a obroniona w Uniwersytecie Warszawskim w 2002 roku. Praca ta jest godna uwagi z wielu względów, choć wymienimy tu tylko jeden z nich: jest to pierwsza w historii języka polskiego analiza procesu uczenia się

języka polskiego jako obcego, przeprowadzona przez cudzoziemkę, która nie tylko dobrze nauczyła się naszego języka, ale także podjęła trud analizy procesu uczenia się polszczyzny przez Niemców.

Wszystkie wymienione dotąd prace mają jedną cechę wspólną: ich autorami są poloniści, którzy ogólnie powiązali nauczanie języka polskiego jako obcego z nauczaniem kultury polskiej. Niektórzy z nich stwierdzili, że kompetencja komunikacyjna cudzoziemców wiąże się z ich kompetencją kulturową i postanowili je obie zbadać.

Ta cecha wspólna nie przysługuje ostatniej pracy, którą chcemy przywołać – artykułowi Jarosława Rokickiego *Studenci obco krajowcy o Polsce i Polakach*, zamieszczonemu w tomie *Oswajanie chrząszcza w trzcinie czyli o kształceniu cudzoziemców w Instytucie Polonijnym UJ*, opublikowanym pod red. W. Miodunki i J. Rokickiego (1999: 165–204). Autor, socjolog kultury, prowadzący dla cudzoziemców zajęcia z kultury życia codziennego w Polsce, przedstawia opinie swych studentów o Polakach, udzielając poniekąd odpowiedzi na postawione przez G. Zarzycką pytania, które nurtują przecież wielu Polaków. Praca Rokickiego potwierdza opinie, że znajdujemy się na polu badawczym o charakterze interdyscyplinarnym: na temat kompetencji kulturowej mogą się wypowiadać tacy specjaliści jak językoznawcy, literaturoznawcy, kulturoznawcy, czy też socjologowie kultury, etnologowie, antropologowie.

Po części wstępnej J. Rokicki koncentruje się na omówieniu opinii cudzoziemców, którzy interesują się szczególnie – jego zdaniem – następującymi tematami: 1. *Różnice w indywidualnym poczuciu dystansu przestrzennego, poczucie „prywatności”*. 2. *Pozycja, rola i funkcja rodziny w społeczeństwie polskim*. 3. *Zwyczaje i obyczaje świąteczne*. 4. *Pozycja i rola kobiety w społeczeństwie polskim*. 5. *Rola religii i Kościoła rzymskokatolickiego*. 6. *Ekonomiczne i społeczne aspekty transformacji ustrojowej*. 7. *Praca i bezrobocie*. 8. *Problemy patologii społecznej, alkoholizm i korupcja*. 9. *Ksenofobia, uprzedzenia, dyskryminacja*. 10. *Tradycje kultury polskiej* (J. Rokicki 1999: 175).

Przywołanie tych prac ma uzasadnić stwierdzenie, że od drugiej połowy lat 90. ostatniego wieku obserwujemy w Polsce coraz większe zainteresowanie nauczaniem cudzoziemców kultury polskiej. Jest ono powiązane z nauczaniem języka polskiego jako obcego, choć jest w stosunku do niego spóźnione o kilka lat. Opinię taką wyrażamy, przyjmując, że tom *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny* pod red. W. Miodunki (1992) zaproponował nowe programy do nauczania polszczyzny, w tym – programy komunikacyjne, powiązane z programami Rady Europy. Ponieważ monografia A. Burzyńskiej jest chronologicznie ostatnią z opublikowanych prac, jej autorka ma prawo oczekiwać nowych opracowań programowych, uwzględniających aspekt kulturowy, nawet jeśli w swej książce wspomina tylko o monografii P. Garncarka, pomijając inne przypominane tu prace. Piszący te słowa uważa bowiem, że choć cytowane prace zostały napisane w różnych ośrodkach (w Warszawie, Łodzi, Wrocławiu i Krakowie) z inicjatywy pojedynczych autorów, ich powstanie wykracza poza indywidualne przypadki, bo świadczy o odczuwanej przez autorów potrzebie uwzględnienia elementów kulturowych w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Jeśli dodamy do tego informację o zespole opracowującym dla Komisji ds. Certyfikacji Języka Polskiego jako Obcego MENiS wymagania kulturowe, stawiane cudzoziemcom przygotowującym się do uzyskania certyfikatów potwierdzających znajomość polszczyzny (złożonym z Mirosława Jelonkiewicza z Warszawy, Urszuli Dobesz z Wrocławia i Grażyny Zarzyckiej z Łodzi), zobaczymy, że można także mówić o pracach prowadzonych nad takimi programami. A. Burzyńska wspomina o nich na s. 61–63 swej pracy, a w niniejszym tomie pisze U. Dobesz.

Wróćmy teraz do postawionego na wstępie pytania, czy i w jakim stopniu monografia A. Burzyńskiej przyczynia się do opracowania takich programów. Żeby na nie odpowiedzieć, musimy się bliżej przyjrzeć zawartości omawianej pracy.

We wstępie autorka powiada, że interesuje ją znalezienie